УДК 159.9.07

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2\(2\)-245-256](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-2(2)-245-256)

Плитчук Христина Іванівна студентка, медико-психологічний факультет, Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, бульвар Тараса Шевченка, 13, Київ, 01601, тел.: (050) 073-84-05, e-mail: plytchuk@icloud.com, <https://orcid.org/0000-0003-3921-0032>

Тертична Надія Анатоліївна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної і медичної психології, Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, бульвар Тараса Шевченка, 13, Київ, 01601, тел.: (066) 380-65-25, e-mail: tertichna0405@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7326-1522>

ХАРАКТЕР ВЗАЄМОВІДНОСИН БАТЬКІВ З ПІДЛІТКАМИ У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

Анотація. Дослідження у віковій психології підліткового періоду який фізіологічно, психологічно та морально найскладніший у становленні будь-якої особистості, зокрема вивчення взаємин між підлітками та батьками, займають важливе місце в сфері вивчення психологічних особливостей особистості. В період від дванадцяти до шістнадцяти років все ще не сформована особистість проходить відстань від нестачі врівноваженості до витримки, від виникнення конфліктів до їх вирішення, від пошуку себе, свого призначення до самоздійснення. Бурхливі гормональні зміни саме в цей період зумовлюють появу інтересу до протилежної статі, а стихійні відчуття сексуальності трансформуються у статеву зрілість.

Пубертатний період - це проміжок часу, який може бути вирішальним у формуванні цінностей, звичок та установок особистості. Розвиток особистості відбувається на тлі родинного клімату, відносин між батьками, а також ставлення до підлітка батька та матері. Тому, в цьому віці батькам, як ніколи, слід приділити увагу своїй дитині, її поглядам на життя. Підлітковий вік, як правило, характеризується впертістю, свавіллям, постійним прагненням до самостійності, егоцентризмом, що створює певні труднощі у побудові взаємодії з дитиною. Пояснюється це тим, що підліток уперше починає відчувати себе особистістю, прагне до незалежності та максимального психологічного дистанціювання від батьків. У цей час бурхливо розвиваються самоаналіз і критичне оцінювання інших людей, що створює підґрунтя для формування власних поглядів на себе, системи цінностей та переконань, часто надто безкомпромісних.

Сучасні бурхливі зміни, що відбуваються у всіх сферах соціального життя особистості, змінюють і характер взаємовідносин в сім'ї, накладають відбиток на розуміння змістовних характеристик соціальних ролей батька та матері, що в свою чергу, відображується на системі виховних впливів на дитину. В підлітковий період, коли відбувається формування самосвідомості та

самостворення, коли дитина активно шукає відповіді на всі важливі для себе запитання та складає цілісну картину у світосприйнятті, взаємини з батьками є тим підґрунтям, яке може спрямувати підлітка, підтримати і додати впевненості у собі. Тому дослідження особливостей спілкування підлітка з батьками і надалі залишаються актуальними та потребують глибшого аналізу щодо їх впливу на подальший розвиток особистості.

Ключові слова: пубертатний період, підліток, особистість, самооцінка, самостворення, стиль сімейного виховання.

Plytchuk Hrystyna Ivanivna Student of Medical Psychological Faculty, Bogomolets National Medical University Kyiv, Taras Shevchenko Boul., 13, 01601 ,mob.tel.: (050) 0738405, e-mail: plytchuk@icloud.com

Tertychna Nadiya Anatoliivna Doctor of Philosophy, PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General and Medical Psychology, Bogomolets National Medical University Kyiv, 13, Taras Shevchenko Boul., Kyiv, 01601, tel.: (066) 380-65-25, e-mail: tertichna0405@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7326-1522>

THE NATURE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTS AND ADOLESCENTS IN THE MODERN FAMILY

Abstract. Research in the age psychology of adolescence period, which is physiologically, psychologically and morally the most difficult one in the formation of any personality, in particular the study of the relationship between adolescents and their parents, occupies an important place in the study of psychological peculiarities of a personality. In the period of age between twelve and sixteen, any immatured personality has to go through a number of challenges, from the lack of balance to endurance, from the emergence of conflicts to their resolution, from searching their identity and their destiny to self-realization. Violent hormonal changes in this period cause the emergence of interest in the opposite sex, and spontaneous feelings of sexuality are transformed into sexual maturity.

Puberty is a period of time that can be crucial in the formation of values, habits and attitudes of the individual. Therefore, at this age, parents, as never before, should pay attention to their child, meaning child's valuables and views on life. Adolescence, as a rule, is characterized by stubbornness, arbitrariness, constant desire for independence, egocentrism. It happens and can be explained by the fact that for the first time in their life any adolescent starts feeling like an adult person, a personality and, therefore, strives for independence and autonomy. At this time, their self-analysis and critical appraisal of other people, especially parents, are rapidly developing. At this time, self-analysis and critical evaluation of other people are rapidly developing, which creates the basis for the formation of their own views on themselves, the system of values and beliefs, often too uncompromising.

Modern rapid changes that occur in all spheres of social life, change the nature of relationships in the family, leave an imprint on the understanding of the meaningful characteristics of the social roles of father and mother, which in turn is reflected in the system of educational influences on the child. In adolescence, when there is a formation of self-awareness and self-attitude, when the child actively seeks answers to all important questions and forms a holistic picture of the worldview, the relationship with parents is the foundation that can guide adolescents, support and confidence.

Currently, due to significant progress in society, as well as changes that are taking place in the modern world, one can observe constant process of acceleration of children who develop faster both physically and mentally. Therefore, research on the peculiarities of adolescents' communication with their parents remains relevant.

Keywords: puberty, adolescent, personality, self-esteem, self-concept, style of family upbringing.

Постановка проблеми. Проблеми підліткового віку та розвиток повноцінної особистості дитини в сім'ї завжди привертала увагу психологів, але особливо актуальними вони стали останнім часом.

Як зазначають науковці, підлітковий вік є перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційних сферах особистості підлітка, породжують новий рівень формування його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими [1].

Сім'я та взаємовідносини між її членами, на думку вчених, - єдиний соціальний інститут, який забезпечує (може та повинен) ефективне виховання дітей. Дитина як суб'єкт соціалізації не лише сама змінюється під дією виховних впливів, а й змінює своїх вихователів. Тому проблеми, які доводиться вирішувати батькам у взаємовідносинах зі своїми дітьми, є вічними, а сім'я, як своєрідний мікро-колектив, відіграє істотну й довготривалу роль у процесі становлення особистості дитини [2].

Для з'ясування особливостей організації виховного процесу в сім'ї в сучасній психологічній науці прийнято виділяти такі напрямки її психологічного аналізу. Перший напрямок дослідження стосується, вивчення складу сім'ї і його впливу на розвиток особистості. За такою ознакою виділяють повні, неповні, формально повні сім'ї. Зрозуміло, що найсприятливіші психологічні умови для повноцінної сімейної соціалізації найбільш ймовірно очікувати від повних сімей. До цього інтуїтивно прагнуть і самі діти. Правильними є слова однієї дитини, що у неї дві руки для того, щоб однією триматися за руку батька, а другою – за руку матері [3]. Повна сім'я, в якій наявні всі типи взаємовідносин, називається повноцінною і в психології. Саме вона, переважно, характеризується як гармонійна. Внутрішньо-сімейні відносини у таких сім'ях відповідають принципам гуманності: формуванню та прояву ставлень до іншого, як до себе, і до себе, як до іншого, а також передбачають взаємну повагу та вимогливість, доброту та щедрість, щирість і відвертість [4]. Це створює сприятливий соціально-психологічний клімат у сім'ї, де активні взаємостосунки між усіма її

членами будуються на принципах позитивної взаємо-прив'язаності, взаємо-зацікавленості тощо. За умов неповної чи формально повної сім'ї повноти таких відносин важко досягнути. Результати психологічних досліджень даних сімей засвідчують, що вони набагато частіше потрапляють до розряду проблемних (конфліктних, антипедагогічних, асоціальних) [5].

Інший напрямок психологічного аналізу – характеристика сім'ї, яка визначається за критеріями гармонійності або проблемності взаємовідносин. Психологічному аналізу піддається також типовий стан (мікроклімат сім'ї), який у психології розуміють як спосіб самопочуття, найбільш характерний для всіх членів сім'ї, який визначає їхнє ставлення до неї. Тут розрізняють емоційно комфортні сім'ї (переважно діти переживають відчуття захищеності, емоційний комфорт); тривожні сім'ї (їх мікроклімат – найчастіше проекція відповідних особистісних характеристик батьків; у тривожних матерів часто виростають тривожні діти, що тривалий час позначатиметься на їх розвитку); сім'ї, яким притаманний емоційно-психологічний дискомфорт і нервово-психічне напруження. Такий мікроклімат, як правило, характерний для проблемних сімей, яким притаманне малоефективне, педагогічно неадекватне спілкування між членами родини. Поведінка значущих дорослих, їх бурхливі реакції на оточуючих чи повсякденні ситуації, що зазвичай виникають, - усе це дзеркально відтворюється на стилі спілкування їх дітей з іншими та формує у них подібний тип поведінки [5].

У сучасній вітчизняній і зарубіжній науці робляться спроби класифікувати типи виховання, що призводять до хворобливих і асоціальних реакцій в подальшому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сім'я є первинним центром соціалізації дитини, середовищем, в якому починається і відбувається її життя. При сприятливих умовах дитина отримує в сім'ї зачаток моральних знань, долучається до міжособистісних відносин, готується до адекватного входження в інші мікрогрупи і мікросоціум у цілому. Ці важливі проблеми знайшли відображення у працях Є.Арутюнянц, Д.Берт, О.Докуніної, В.Дружиніна, З.Косарчук, Л.Повалій, В.Постового, О.Хромової та інших. Підхід до сім'ї як до системи розроблявся М. Боуеном ще з 1950-х рр. Представниками системного напрямку у вивченні сім'ї є також Дж. Прата, Д. Хейлі, К. Маданес, С. Мінухін, Х. Вайнер, Е.Г. Ейдемільер, В. Юстіцкіс, А.Я. Варга та ін. [6].

Сучасні дослідження торкаються питань стилю взаємин між дітьми та батьками, стилю виховання, який практикують батько та мати (Т.В.Бондар); взаємозв'язку особливостей взаємин підлітків з батьками із структурою сім'ї (Е.О.Самотаєва); розкриття проблеми реакцій підлітка на виховні впливи *батьків* (Г.А.Кошонько); вивчення особливостей внутрішньо сімейної взаємодії батьків з підлітками, зумовленої віковою кризою розвитку, та можливостей сімейного консультування в контексті поліпшення такої взаємодії (К.О.Кальницька).

Отже, хоча етапу життєдіяльності сім'ї, коли дитина стає підлітком, присвячено чимало досліджень, зокрема і різним факторам батьківсько-дитячих

відносин, проте ще недостатньо вивченими в психології є питання впливу особливостей взаємин підлітків з батьками на формування особистісних характеристик, зокрема впливу матері та батька у виховному процесі.

Мета статті - дослідити особливості взаємин сина та доньки підліткового віку з матір'ю та батьком.

Виклад основного матеріалу. Проблеми у взаєминах дітей і батьків, їх поведінка, методи впливу часто є причиною непорозумінь та конфліктів у родині, які зачасти несуть негативний вплив на підлітка. Внаслідок неправильної поведінки батьки і діти переживають цілий комплекс особистісних проблем, які відбиваються на психологічному стані всієї родини. Складність ситуації посилюється ще й тим, що сьогоденні вимоги, пов'язані з карантинними обмеженнями, поставили батьків і дітей у ситуацію більш тісного спілкування. Водночас, ні батьки, ні підлітки, часто виявилися неготові до цього випробування на близькість. Більше того, багато хто усвідомив, що вони не знайомі з закономірностями психологічного розвитку в підлітковому віці та не розуміють причини проблем, які, начебто, виникли у них раптово.

Наше дослідження було спрямоване на розгляд проблеми взаємовідносин підлітків з матір'ю та батьком та їх вплив на особистість підлітка. Дослідження проводилося онлайн, у ньому брали участь підлітки віком від 14 до 16 років різної статі.

Для реалізації завдань, дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі нами було використано тест «Підлітки про батьків» ADOR Е.Шафера в модифікації З.Матейчика і П.Ржичана [7]. Ця методика базується на положенні про те, що виховний вплив батьків (так, як це описують діти) можна охарактеризувати за допомогою трьох факторних змінних: позитивний інтерес — ворожість, директивність — автономія та непослідовність. При цьому позитивний інтерес тут має на увазі безумовно позитивне ставлення до дитини незалежно від очікувань батьків. Ворожість розглядається як негативне ставлення до дитини, відсутність до неї любові та поваги. Поняття непослідовності позначає як певний тиск і навмисне керівництво дітьми, так і ступінь послідовності в здійсненні виховних принципів. На другому етапі ми проаналізували взаємини дівчинки-підлітка та хлопчика-підлітка з батьком та матір'ю та виділили ряд особливостей та суперечностей у цьому спілкуванні.

Результати дослідження, отримані за допомогою опитувальника Е.Шафера, дозволили нам охарактеризувати загальну картину взаємовідносин підлітків з батьками в тому вигляді, як бачать її підлітки. Були виявлені провідні тенденції, які дозволили сформулювати найбільш актуальні і болючі для підлітків проблеми взаємин з матір'ю та батьком (Рис.1).

Рис 1. Шкали з найбільш вираженими характеристиками взаємин з батьком та матір'ю («Підлітки про батьків» за методикою Е.Шафера).

Результати нашого дослідження показали, що найбільш вираженою стратегією у виховному впливі батьків, на думку підлітків, є позитивний інтерес (77,5%) на протидію ворожості (39,5%); автономність (61%) на протидію директивності (53%). Причому, у прояві всіх цих психологічних стратегій взаємодії більші показники зазначаються саме з боку матері. Більше того, решта виховних впливів теж більш яскраво виражені у спілкуванні підлітків з матір'ю. Така ситуація дозволяє нам припустити, що взаємини з матір'ю є більш емоційно насиченими, оскільки саме вона, з одного боку, максимально демонструє свою підтримку, повагу, готовність давати свободу та автономію. А з іншого боку, є надто вимогливою у визначенні правил, настанов, що, як наслідок, сприймається підлітками намаганням підмінити їх бажання та прагнення своїми, провокуванням почуття провини, а також як ворожість та непослідовність.

Відповідно до результатів дослідження, ми можемо спостерігати, що емоційна близькість батька у виховних впливах виражена слабше, хоча її тенденція така ж, як і у ставленні матері: переважає позитивний інтерес (49,5%) на протидію ворожості (27,5%); автономність (42,5%) на протидію директивності (38%). Взаємини з батьком, проявляються, на думку підлітків, здебільшого як дружні стосунки, що передбачають наявність особистих кордонів та взаємне прийняття певної ієрархії у спілкуванні. І хоча директивність батька теж визначається багатьма підлітками (38%), вони сприймають таке ставлення більш виважено та спокійно, наділяючи батька авторитетом та кредитом довіри, визнаючи саме за ним лідерство у стосунках.

На нашу думку, окреслені результати демонструють наявність певного розмежування між рольовими позиціями батька та матері у взаєминах з підлітками. В цілому, дійсно, перевага матері у прояві турботи, навіть опіки, є прийнятною для підлітків, оскільки саме вона сприймається ними як людина, що дає безумовну підтримку та любов. Тому від матері очікують розуміння, прийняття свободи у думках і вчинках та, навпаки, не сприймають наказовий

стиль у спілкуванні, ворожість у своїх вимогах, дистанційованість, непослідовність. Натомість, у сприйманні батька підлітки більш емоційно зрівноважені. Відзначаючи його чоловічу позицію як домінуючу у вирішенні питань, прояві ініціативи, влади, приймаючи його досвід як еталонний. Водночас, навіть допускаючи певну директивність з боку батька, більше чверті опитуваних, зазначили його ворожість (27,5%) та непослідовність (24,5%) у взаєминах, що, звичайно, може сприйматися підлітком негативно та руйнувати стосунки.

Для більш глибокого розуміння взаємин підлітків з батьками, та виділивши наявність певного розмежування між рольовими позиціями батька та матері, ми проаналізували результати методики «Підлітки про батьків» на предмет співставлення цих позицій у спілкуванні з сином та донькою.

Характеристика вираженості шкал відношення матері до дівчаток, свідчить про те, що 72% підлітків по відношенню до своїх матерів ставляться з позитивним інтересом, вираженим цілком чітко. Позитивне сприймання дочкою матері, ґрунтується на тому, що саме вона є для дівчинки зразком для наслідування, образом майбутньої жінки та матері. Психологічний комфорт у стосунках, який дівчатка сприймають як позитивний інтерес, постійну турботу, опіку над ними, забезпечує відчуття прив'язаності та впевненості у тому, що їх люблять (Рис.2).

Рис 2. Шкали з найбільш вираженими характеристиками взаємин батьків з донькою («Підлітки про батьків» за методикою Е.Шафера).

На відміну від матері, оцінка батька (45%) дочкою за шкалою позитивного інтересу є значно нижчою, ніж у матері. Водночас, дочки описують позитивний інтерес батька як батьківську впевненість в собі, впевненість в тому, що його увага, теплота і відкритість у відносинах і є проявом любові, а емоційність вони більше схильні приписувати матері.

Що стосується шкали директивності (35%), то дівчатка описуючи своїх матерів, відзначали наявність жорсткого контролю, несприйняття їх поглядів та власної точки зору. Директивність матері проявляється у строгості покарань,

постійній впевненості у своїй правоті, небажанні бачити позитивні характеристики дорослішання та самостійності доньки. Це, на нашу думку, пояснюється наявністю великої кількості батьківських упереджень стосовно підлітків та відсутності довіри між близькими людьми.

Директивність батька (47%) є значно вищою по відношенню до доньки, хоча сприймається нею більш стримано. Так, для доньки вимоги батька є певними орієнтирами у житті, яких потрібно дотримуватися. Також ці взаємини є першою спробою дівчинки-підлітка побудувати стосунки з чоловіком. Тому, надто велика вимогливість батька без емоційного включення у її життя, без щирого інтересу до тих запитань, які ставить дівчинка, часто створює підґрунтя для непорозуміння та віддаленості.

Ворожість у сприйманні своєї матері (34%) дівчата-підлітки визначають в ситуації недовіри, відстороненості від себе та інших членів родини. Саме відсутність відкритості у стосунках з дівчиною створює велику дистанцію та непорозуміння, що часто сприймаються як ворожість. Ворожість батька до дівчинки (26%) є руйнацією її образу чоловіка, що призводить до порушень взаємин між батьком і дочкою-підлітком, обумовлює підвищений рівень її напруженості, нервозності, нестабільності як у цей непростий віковий період, так і у майбутніх стосунках з чоловіками. Якщо ж ворожість батьків поєднується з надвимогливістю, то в такій ситуації може сформуватися невротична залежність доньки від батьків, що унеможливорює прояв самостійності та формування адекватного самоставлення.

Що стосується автономності матері (62%), то, з одного боку, дівчатка прагнуть до певної дистанції з матір'ю, оскільки спілкування з однолітками є більш важливою стороною їх життя, а з іншого боку, відсутність будь яких вимог до доньки, оцінюється нею як поблажливість, невимогливість, як заперечення турботи по відношенню до неї. Автономність батька (48%) дівчатка оцінюють як байдужість до їх життя та проблем, неузгодженість його дій з її потребами, як прагнення до лідерства, до того ж лідерства недосяжного, недоступного для взаємодії з ним.

Під непослідовністю виховної практики з боку матері (27%) дівчатка розуміють присутню у взаємовідносинах певну емоційну гойдалку: від психологічного прийняття доньки, до емоційного її відкидання. Така невизначеність не дозволяє наблизитись до матері, побудувати довірливі стосунки, оскільки дівчинка завжди перебуває в ситуації очікування негативного полюсу взаємовідносин. Така ж непередбачуваність батька (19%) теж негативно впливає на побудову стосунків з донькою та взаєморозуміння з нею.

Таким чином, результати нашого дослідження свідчать, що основні відмінності в оцінках виховної практики матерів і батьків дівчатками-підлітками полягають у тому, що при позитивному інтересі у матерів на перший план виступає довіра та підкорення, а от у батьків домінує впевненість в собі і відсутність авторитарності у відносинах з дочкою, що виключає виховання за допомогою тиску. При ворожості, емоційному відкиданні у матерів виявляється вперта залежність від думки оточуючих, що підкріплюється демонстрацією

лідерства батьком. Директивність матерів базується, на думку дівчинки-підлітка, виключно на прагненні до влади і жорсткого контролю за поведінкою доньки, а директивність батьків поряд з цим, виражається ще й у залежності від думки оточуючих і самозакоханості. Автономність з боку матерів відрізняється відсутністю добрих, теплих відносин і відгородженості від проблем й інтересів доньки, а у батька автономність виражається в недоступності спілкування з ним для доньки. При непослідовній виховній практиці в контексті суперечливості проявів характеристики батьків і матерів представляються, на наш погляд, однаково непродуктивними та руйнівними для формування образу-Я дівчинки.

Іншим вектором нашого дослідження було виявлення вираженості оцінки відношення матері та батька до хлопчиків підліткового віку (Рис. 3).

Рис 3. Шкали з найбільш вираженими характеристиками взаємин батьків з сином («Підлітки про батьків» за методикою Е.Шафера).

Як свідчать результати нашого дослідження, у взаєминах матері та батька з сином прослідковується певна паралельність в оцінках, хоча кількісні показники суттєво відрізняються. Так позитивний інтерес матері (83%) у сприйманні хлопчиків досить високий, а батька - 54%, що теж є найвищим кількісним показником у ставленні батька до сина.

Близькими та достатньо низькими є показники ворожості та непослідовності. Цікавим є той факт, що сини оцінюючи ставлення матері, ворожість відмітили у вищому прояві (45%), ніж доньки (34%), що свідчить про те, що хлопці-підлітки, при всій демонстрації своєї незалежності та самостійності, насправді, потребують підтримки матері, та в більшості випадків приймають її думку, схильні погоджуватися з нею. Відсутність такої підтримки, надмірна строгість та вимогливість негативно сприймається хлопчиками, оскільки саме батькові вони віддають право бути сильнішим та лідером у стосунках, а не матері.

Сини у стосунках з матір'ю також відмічають надмірну автономність, що

може проявлятися у прагненні тотального контролю, без справжнього розуміння думок та прагнень сина, на відміну від батька, якого вони сприймають більш конструктивно (37%). Хлопчикам-підліткам вкрай необхідне певне критичне ставлення до себе, оцінка їх досягнень, розуміння меж їх можливостей. Водночас, для них є неприпустимим не лише порівняння з іншими, безкомпромісне нав'язування своєї позиції батьками, а й відстороненість, незацікавленість їх справами, вдавана дружба, яка не підкріплюється живим інтересом до життя сина.

Директивність матері по відношенню до сина (71%) має значно вищі показники у порівнянні з цією ж позицією батька (29%). На нашу думку, батько значно швидше психологічно відсторонюється від сина та включається в його справи лише за певних обставин та на його прохання. Для матері таке відділення від сина дається складніше, оскільки її більше лякають самотійність та незалежність його поведінки, прагнення до дорослості, можливість асоціальних вчинків та адиктивних форм поведінки. Ці страхи не дозволяють їй вибудувати партнерські стосунки з сином, які б давали йому можливість самовираження та свободи. Таке перебирання матір'ю, певною мірою, батьківського стилю виховання, що підкріплюється відстороненістю батька, може формувати у хлопчика протестні форми поведінки у взаємодії з жінками та негативізм у сприйманні їх життєвих цінностей у майбутньому.

Непослідовність з боку обох батьків сини оцінюють практично однаково, хоча і дещо вище ніж дівчатка. Чим більшу директивність і емоційне відсторонення відчують підлітки з боку своїх батьків, тим більшу непослідовність їх вчинків і стосунків вони відзначають. Це підтверджує нашу позицію про те, що прагнення підлітка до логічних, виважених взаємин, в яких він може самоздійснюватись як особистість та бути впевненим у підтримці, довірі з боку батьків, є надважливим для його розвитку, а також для формування навичок продуктивного спілкування у майбутньому.

Висновки. Отримані в ході емпіричного дослідження результати засвідчили, що позитивний інтерес батьків в поєднанні з їх автономністю (відстороненістю) часто створює ситуацію, коли взаємини в родині варіюють від зайвої турботи до байдужості. Водночас, значне загальне домінування позитивного інтересу до дітей над ворожістю означає, що, незважаючи на велику зайнятість сучасних батьків, діти не залишаються поза їхньою увагою. Піклуючись про соціальну успішність і навчальні результати підлітків, батьки припускають, що висока результативність та виконання їх вимог, забезпечать дітям більш легку адаптацію у суворому дорослому житті. Водночас, ігноруючи переживання свого сина чи доньки, акцентуючи увагу лише на зовнішніх ознаках успішності та адаптованості, батьки часто не помічають внутрішні конфлікти дитини, її невпевненість, а психологічні захисти сприймають як відстороненість та байдужість.

Окреслені нами результати продемонстрували наявність певного розмежування між рольовими позиціями батька та матері у взаєминах з підлітками. Проте, загальною закономірністю у взаємодії є те, що

непослідовність виховних впливів у сім'ї породжує автономність відносин та руйнацію стосунків. Невизначеність, різкі перепади від вседозволеності до суворих покарань, ускладнюють взаємини з дитиною, унеможливають формування довірливих, дружніх стосунків, а невміння батьків побачити позитивні сторони дорослішання своєї дитини, відділяють її та є підґрунтям для виникнення конфліктів. Підлітки готові сприймати позицію батьків, їх вимоги, заборони та навіть критичні зауваження лише за умови поваги до себе, до особистих кордонів, до своїх думок та переживань. Їм важко сформуванати адекватне ставлення до себе та до інших на тлі невпевненості в своїх можливостях, сумнівів у своїх здібностях, ослаблених механізмів саморегуляції та нестачі вольового контролю для подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод на шляху до досягнення мети. Тому саме батьки можуть допомогти підліткови у цей складний для нього період віднайти необхідні емоційно-вольові ресурси для позитивних змін, зосередитись не на своїх недоліках та негараздах, а на можливостях, щоб сформуванати готовність та відкритість новому досвіду, пізнанню себе, пошуку впевненості у майбутніх досягненнях.

Література :

1. Тертична Н.А. Вікова психологія: навч. посібник / автор Н.А.Тертична – К.: Книга-плюс, 2018. – 352 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех : [в 2-х кн. / Кн. 1.]. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник —К.: Либідь, 2005. – 400 с.
4. Дмитренко А.К. Психологія сімейного виховання. / Дмитренко А.К.,Мармазинська П.Є., Тарновська О.С. – Чернівці: Прут, 2001.- 253с.
5. Коннор Д. Агрессия и антисоциальное поведение у детей и подростков.– СПб.: «прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. – 288 с.
6. Особливості взаємин батьків з підлітками у сучасних сім'ях /Е.О.Самотаєва // Проблеми сучасної психології. - 2013. - Вип. 21. - С. 647-658
7. Вассерман Л.И., Горьковская И.А., Ромицына Е.Е. Психологическая методика «Подростки о родителях» и ее практическое применение. СПб.: «ФАРМиндекс», 2001. - 68 с.

References:

1. Tertychna N.A. (2018) *Vikova psy`xologiya: navch. posibny`k*. [Age psychology: textbook. Manual]. K.: Kny`ga-plyus. [in Ukrainian].
2. Bex I.D. (2003) *Vy`xovannya osoby`stosti* [Education of personality]. K.: Ly`bid`. [in Ukrainian].
3. Vlasova O.I. (2005) *Pedagogichna psy`xologiya: Navch. posibny`k* [Pedagogical psychology: Textbook. manual]. K.: Ly`bid`. [in Ukrainian].
4. Dmy`trenko A.K.,Marmazy`ns`ka P.Ye., Tarnovs`ka O.S. (2001) *Psy`xologiya simejnogo vy`xovannya*. [Psychology of family education]. Chernivci: Prut. [in Ukrainian].
5. Konnor D. (2005) *Agressy`ya y` anty`socy`al`noe povedeny`e u detej y` podrostkov* [Aggression and antisocial behavior in children and adolescents]. SPb.: «prajm-EVROZNAK. [in Russian].
6. Samotayeva E.O. (2013) *Osobly`vosti vzayemy`n bat`kiv z pidlitkamy` u suchasny`x sim'yax* [Features of the relationship of parents with adolescents in modern families]. *Problemy` suchasnoyi*

psy`xologiyi - Problems of modern psychology, 21, 647-658. Retrieved from: <http://visnyk-nadu.academy.gov.ua/index.php/2227-6246/article/view/159676>

7. Vasserman L.Y., Gor`kovaya Y.A., Romy`czyна E.E. (2001) *Psy`xology`cheskaya metody`ka «Podrostky` o rody`telyax» y` ee prakty`cheskoe pry`meneny`e [Psychological technique "Teenagers about parents" and its practical application]*. SPb.: FARMy`ndeks. [in Russian].